

mål¹+mæle



F og v, sted med stød og bornholmske både

Læserspørgsmål og svar på *side 2*

Vi fylder rundt

Trods sølvstænkene i det gyldne hår står *Mål og Mæle* stadig stærkt. Læs lederen *side 6*

Mærk verden og sproget gennem ord for pasta

side 9

Kongerøgelse, klassekamp og svindelnumre

Bladets medgrundlægger Ole Togeby afslører dunkle sider af bladets fortid *side 11*

Mund til mund

Pernille Frost ser nærmere på en sprogligt vigtig kropsåbning *side 18*

Frisisk frikvarter

Få indsigt i de tre forskellige frisiske sprog, som Sune Gregersen løfter ud af glemslens havgus *side 25*

Nostalgisk quiz

Sprogviden ripper op i fortiden, både bladets egen og den almene *bagsiden*

Spørgsmål og svar om sprog **2**

Jubilæumsleder **6**

To sprogminutter **7**

Pastatyper **9**

Mål & Mæle i 50 år **11**

Om at bruge mund **18**

De glemte genboer **25**

Sprogviden **32**

Orion udtales Órion eller Oríon. Og på århusiansk OOOOOrion.

Ole Jensen

Spørgsmål og svar om sprog

Denne brevkasse bringer spørgsmål og svar om sprog, men også fine detaljer i sproget som man bliver opmærksom på, og som man vil gøre andre bekendt med. Går du rundt og tænker på sproglige spørgsmål, så send et brev om dem til redaktionen. Vi vil svare på brevet hvis vi kan. Ellers kender vi nok nogen vi kan sætte til det. Send brevet til:

redaktion@malogmale.dk

? Tysk og russisk v og f

På tysk udtales *v* som *f*, og det gør det også på russisk, i hvert fald nogle gange. Men har det nogen sammenhæng?

Harald Olander,
Frederiksberg

! Tak for det gode spørgsmål! Lad os starte med konklusionen: både ja og nej. Der er en indirekte sammenhæng mellem de to fænomener i og med at *f* og *v* er to lyde der er meget nært beslægtet med hinanden. Men der er ikke

en direkte sammenhæng mellem russisk og tysk på det punkt.

I tysk står *v* (som bogstavnavn udtalt *fau*) ofte for lyden *f*: *Vater*, *vielleicht*, *verdammt* osv. Man kan dog ikke vide sig sikker – inde i ordet og i låneord står *v* som regel for *v*: *Leverkusen*, *Villa*, *Vandale*. Og hvis man har et *f* i udtalen, skriver man også nogle gange *f*: *Freund*, *fein* og *finden*. I låneord fra græsk bruger man *ph*: *Philosophie*, *Physik* og *Phantasie* (dog også skrevet *Fantasia*). Hvad skyldes dette kaos?

Brugen af *ph* i græske låneord er det mindst mærkelige, så lad os tage den først. Man gør jo det samme på engelsk og mange andre sprog: *philosophy*, *physics* og *phantasy* (men mere udbredt: *fantasy*). Disse ord er kommet ind i sprogene gennem latin, hvor *ph* traditionelt blev brugt til at transskribere det græske bogstav *fi*. *Fi* stod oprindeligt for en aspireret *p*-lyd, altså *p* med *h* bagefter. Senere udviklede dette *ph* sig til *f* i græsk.

Men hvad skyldes virvaret af *f*- og *v*-skrivninger i tysk? Forklaringen er at *f* i tysk oprindeligt faktisk blev udtalt *f*. Men på et tidspunkt udviklede udtalen sig til *v*, og så var det jo naturligt også at skrive *v* – men sideløbende bibeholdt man den gamle skrivemåde *f* i nogle ord. Senere, i 1200-tallet, ændrede udtalen sig tilbage til *f*, men man bevarede skriv-

| SPROG | BOGSTAV | LYD | POSITION |
|---------|-------------|-----|------------------------|
| tysk | V | v | i forlyd (i visse ord) |
| | | f | i indlyd (som regel) |
| | | f | i forlyd (i andre ord) |
| russisk | В(Б) | f | foran ustemt lyd |
| | | f | i udlyd |
| | | v | foran stemt lyd |

Tabel 1. Principperne for hvilke lyde tysk *v* og russisk *v* (kyrillisk В) repræsenterer i forskellige positioner

ningen af nogle ord med *f* og andre med *v*.

Det er i disse sproghistoriske forviklinger at nutidens forvirrende tyske *f/v*-hund ligger begravet.

I tysk skal man altså langt tilbage i historien for at finde forklaringen på skrivningen af bogstavet *v* for lyden *f*.

I russisk (og andre slaviske sprog) er sagerne mere simple. Det er nemlig sådan at et russisk *v* (в i det kyrilliske alfabet) står for lyden *v* når det står foran stemte lyde (herunder vokaler): *Vladimir* (mandsnavn), *vodá* ›vand‹ og *koróva* ›ko‹. Russisk *v* står derimod for udtalen *f* foran ustemte lyde og i slutningen af ordet: *ovtsá* ›fár‹, *Dostojévskij* (efternavn) og *koróv* ›kørnes‹ (genitiv pluralis af ›ko‹).

Fra et historisk perspektiv er der sket det at *v* er blevet til *f* foran ustemte lyde og i slutningen af ordet, men man har fortsat med at skrive *v*. Det har den fordel at når der er en alternation mellem *v* og *f* i udtalen af et morfem, ændrer morfemet ikke udtryk i skriften. Så hvor *koróva* ›ko‹ udtales med *v*, udtales *koróv* ›kørnes‹ altså med *f*, men de skrives begge med *v*.

Bogstavet *f* (ф i det kyrilliske alfabet) bruges i russisk kun i låneord: *filosofija* ›filosofi‹, *fizika* ›fysik‹ og *fantázija* ›fantasi‹.

I tysk skyldes skrivningen af lyden *f* med bogstavet *v* altså en udvikling fra *f*

| BOGSTAV | LYD KYRILLISK | LATINSK | BETYDNING |
|---------|---------------|--------------|-----------|
| V | Владимир | Vladimir | mandsnavn |
| | вода | voda | ›vand‹ |
| | корова | korova | ›ko‹ |
| V(B) | овца | ovtsa | ›fár‹ |
| | Достоевский | Dostojevskij | efternavn |
| f | коров | korov | ›kørnes‹ |

Tabel 2. Eksempler der viser i hvilke positioner russisk *v* (skrevet в i det kyrilliske alfabet) repræsenterer lyden *v* hhv. *f*.

til *v* og tilbage til *f*, mens det i russisk skyldes en udvikling fra *v* til *f*.

TO

? Stød i stednavne

I går mødtes jeg med min søn ved Boller Skov. Vi var enige om at det skulle udtales med stød. Men hvorfor egentlig? Er der regler for hvornår vi anvender stød?

Nogen stednavne har stød, såsom Hammer og Ålbæk. Andre har ikke stød, såsom Hammel og Ålborg. Nogen gange kan man være i tvivl, f.eks. når det drejer sig om Galten og Hillerslev. Det ser ret forvirrende ud. Jeg håber I kan gøre mig lidt klogere.

Ellers tak for et altid interessant tidsskrift

Tue Eriksen,
Århus

! Jeg vælger at holde mig til *Boller*, for så kan jeg svare præcist. Grunden til, at I udtaler det med stød, er at 2-stavellesord på RADIKALT -er (dvs. -er hører til RODEN, dvs. udgør ikke et morfem: fx en bøjningsendelse eller et

suffiks) overordentlig ofte har stød:

anger, banner, Bimmer, Buller, Danner, diller, Ejner, fager/favr, Falster, (ej) heler, Holger, hummer, hunger, kamfer, kammer, kriller, kuller (pip), kuller (fisk), lever sb., lidder, luder sb., Lommer, lummer, mager/maver, mønster, over, panser, panter, spiger, svanger, svoger, tømmer sb., Tønder, vinter osv. osv.

mens der kun er få stødløse:

anker, eller, flynder, hammer (jysk ofte stød), Miller (nyere lån), sommer, staver (i livet), suder, tiger m.fl.

De stødløse er historisk regelmæssige, idet de kommer af 2-stavellesord (fx *sommer* af ældre *sumar*), mens de stødte opr. var 1-stavede (fx *vinter* af ældre

wintr) eller senere tilkomne. Men i nutidens dansk fremstår de stødløse som undtagelser.

Det er betagende, at vore stødregler tager hensyn til, om *-er* er et morfem, hvad man skal grave dybt ned i bevidstheden for at erkende. For der er ikke stød, hvis *-er* er et suffiks som i substantiverne *løber, taler, ryger*, hvor *-er* viser, at der er tale om en person, der udfører en handling. Nutidsendelsen i verberne *løber* og *taler* giver derimod ikke stødtab.

Men stødreglerne har mange undtagelser. Ellers ville stødet jo ikke kunne være eneste udtryks-adskillelse: *hun // hund dig // dej for søde // forsøde kure // q'er mor // mord ih // i.*

Vi lærer dog ikke stødplaceringerne af stødreglerne. Et barn på 1½ år siger *trom'pe*: 't med tryk og stød på sidste stavelse, fordi det imiterer det, ikke

mål+mæle

GRUNDLÆGGERE: †Erik Hansen og Ole Togeby

ISSN 0106-567XP

HJEMMESIDE: malogmæle.dk

Mål og Mæle udgives i samarbejde med Institut for Nordiske Studier og Sprogvidenskab ved Københavns Universitet.

REDAKTION: Ditte Boeg Thomsen, Holger Juul, Simon Poulsen, Ken Farø og Thomas Olander

VIDENSKABELIGT PANEL: Kasper Boye, Carsten Elbro, Jørn Lund og Eva Theilgaard Brink

LÆSERPANEL: Karsten Matzen

SKRIFT: FF Olsen

SATS: Thomas Olander

TRYK: Campus Print, Københavns Universitet

EKSPEDITION OG ABONNEMENT: Blad og plakat kan fås i Netbutikken via malogmæle.dk eller hos Campus Print, Københavns Universitet, Karen Blixens Vej 4, 2300 København S, tlf. 35 32 91 61.

Meddelelse om adresseændring og opsigelse af abonnement sendes til: maalogmæle@hum.ku.dk

Mål og Mæle udkommer 3 gange pr. årgang. Abonnementsprisen er 170,00 kr. i Danmark.

Eftertryk af tekst og illustrationer er tilladt når kilden angives.

Spørgsmål til læserbrevkassen og manuskripter til *Mål og Mæle* sendes til: redaktion@malogmæle.dk

fordi *trom'pe:t* uden stød ville være regelbrydende, thi hvorfra skulle barnet vide dét? Men vi bruger stødreglerne, når vi møder et hidtil ukendt *Boller*, eller når vi danner uetablerede bøjningsformer: Få læsere erindrer at have mødt præ.s.part. *klagende*; men skal det udtales, får det regelret stødløshed, modsat *svaj-ene*, der ligeså usvigeligt bestødes.

Lars Brink,
Bagsværd

bus (›en bus der transporterer et landshold‹). Der er næppe nogen der ville bruge *-er-* som fuge her og sige *børn-er-burger* eller *landshold-er-bus*.

Man kan dog godt bruge *-er-* hvis man vil lave nye sammensætninger med *Bornholm*: *bornholmerbrød*, *bornholmerhotel*, *bornholmermakrel*. Men *-s-* er også en mulighed. De fleste bornholmerfærger sejler for firmaet *Bornholmslinjen*.

Der er mindst to andre ord hvor man også kan bruge *-er-* som fuge, nemlig *blomst* og *student* (fx *blomst-er-buket*, *student-er-hue*). Hvad angår *blomst*, er forklaringen vistnok at *blomster* tidligere også kunne være en entalsform (en sammenblanding af ordene *bloster* og *blomme*, begge med betydningen ›blomst‹). Men desværre har jeg ikke nogen god forklaring på brugen af *-er-* som fuge til lige netop *Bornholm* og *student*.

En anden mærkelig fuge er for øvrigt *-n-* som i *øre-n-lyd* og *øje-n-kontakt*. Man kan læse mere om fuger i *Mål og Mæle* 28:1.

HJ

? Bornholmerbåden

Hvorfor siger vi bornholmerbåden? Vi siger jo ikke svenskerfærgen, nordmandbåden eller kalundborgenserbåden, men derimod sverigesfærgen, Norgesbåden og kalundborgbåden.

Sven Friis,
Bagenkop

! Selv om der nok er mange bornholmere blandt passagererne på bornholmerbåden, skal ordet nok ikke forstås som *bornholmer* + *båden* (›båden for bornholmere‹), men som en sammensætning af *Bornholm* + *båd*, hvor *-er-* i midten fungerer som et såkaldt fugeelement. Det er altså ikke det samme *-er-* som i *bornholmer*.

Når ord sættes sammen, er det meget almindeligt at indsætte en fuge, men det plejer at være enten et *-s-* som i *station-s-forstander*, *skib-s-fart* eller et *-e-* som i *hest-e-vogn*, *præst-e-krave*. Fugeelementerne *-s-* og *-e-* er produktive, hvilket vil sige at vi også bruger dem når vi laver nye sammensætninger. Prøv selv med *børn* + *burger* (›en burger for børn‹) eller *landshold* +

Jubilæumsleder

Af Redaktionen

Tilbage i 1974, altså for 50 år siden, skete der noget skelsættende i den danske sprogverden. Da udkom nemlig det første nummer af *Mål og Mæle*. Det tidsskrift du sidder med i hånden, kære læser, er således på én gang nyt og gammelt. I ikke mindre end et helt halvt århundrede har vi fulgt sproget og sprogbrugen – og forsøgt at følge med tiden! Må vi beskedent udråbe et rungende HURRA og tilføje en hjertelig TAK til dig fordi du holder os i live – for hvor var vi uden læsere!?

Tæller vi årgange, må vi konstatere at tidsskriftet følger en lidt langsommere kalender end resten af verden. Her er vi nemlig kun lige nået til den femogfyrretyvende. Denne svage halvt bagefter har fulgt os fra barnsben, idet det sidste af første årgangs fire numre først udkom i 1975. Men det en-

der altid med at der lander et nyt nummer i din postkasse!

Vi vil fejre jubilæet og os selv på forskellig vis hen over året. Bagsidequizen handler denne gang om sprogvinden som trofaste og opmærksomme læsere vil huske fra tidligere numre – og som man ellers vil kunne finde i vores åbne arkiv på malogmæle.dk. Endvidere bringer vi i dette nummer bidrag af de to grundlæggende redaktører, Erik Hansen og Ole Tøgeby – sidstnævnte med en artikel om *Mål og Mæles* første år. Der er også bidrag af to andre tidligere redaktører, Jørn Lund og Pernille Frost, i dette nummer – og måske følger der flere senere på sæsonen.

Vi håber du hænger på et halvt århundrede mere!

Med venlig fødselsdagshilsen

Redaktionen



Figur 1. Udsnit af første side af første nummer af første årgang af *Mål og Mæle*.

Når det forkerte bliver rigtigt

Af Erik Hansen

Man hører tit bekymrede mennesker sukke over at når en sprogfejl er selvlivet nok, så er den pludselig blevet korrekt sprog. Altså: så er det ikke mere forkert. På den måde ser man at vort sprog er i rivende forfald. Hvordan skal det dog ende?

Der var engang det var korrekt at skrive *gj-* og *kj-* i ord som *gjærne* og *kjære*. Det var gået godt i flere hundrede år, men så var der pludselig nogen der begyndte at glemme dette *j*, og i 1889 blev *gerne* og *kære* udnævnt til at være det eneste rigtige.

Der var engang da man bøjede udsagnsordene i tal. Det hed *jeg er*, men *vi ere*, *du ved*, men *de vide* og *fuglen er fløjen*, men *fuglene ere fløjne*. Men det var øjensynlig mere end det danske folk kunne klare, man begyndte at sjuke med det rundt omkring. Folk begyndte at sige *jeg er* og *vi er*, *du ved* og *de ved* og endog *fuglene er fløjet*. Og til sidst endte det såmænd også med at blive det rigtige, oven i købet det eneste rigtige!

Der var engang da man kunne bøje *jeres*. Det hed *jer datter*, men *jert hus* og *jere børn*. Så var der nogen der fandt på at sætte et *s* på, ligesom i *hans*, *hendes* og *deres*: *jeres datter*, *jeres hus*, *jeres børn*. Det var naturligvis forkert, og det lød forfærdelig vulgært. Men alligevel blev det med tiden fuldstændig korrekt.

Der var engang da udsagnsord som *gale*, *grave* og *male* skulle bøjes stærkt: *gale* – *gol* – *galet*, *grave* – *grov* – *gravet*, *male* – *mol* – *malet*. Men blødagtige gemytter fandt på at gå over til de slappe svage datidsformer *galedede*, *gravedede*, *maledede*, og endnu en gang gik det sådan at fejlene endte med at blive korrekte.

Det sprog vi i dag regner for godt, smukt og rigtigt dansk – altså nogenlunde det De selv taler – det er altså resultatet af århundreders udvikling fra det forkerte til det rigtige. Sammenligner vi med dansk fra århundredskiftet, er det spækket med fejl. Sammenligner vi med sproget for bare 400 år siden, består det næsten udelukkende af fejl.

*Erik Hansen, 1931–2017,
grundlægger af Mål og Mæle.*

Fra Erik Hansen & Jørn Lund: *60 sprogminutter*. Hans Reitzels Forlag, 1988.

Sær, egen og særegen

Af Jørn Lund

»Ich-mich-meiner-mir«, »du-dich-deiner-dir«. Nogle vil huske remserne fra deres skoletid, og de rigtig artige vil også kunne erindre sig, hvad der var meningen med dem, selv om det nok dengang for en kortsigtet betragtning var vigtigst bare at kunne dem udenad.

Det var de personlige stedord – eller pronominer – på tysk, og vi fik dem i fire kasus: nominativ, akkusativ, genitiv og dativ. Nogle havde lidt svært ved at finde frem til, hvornår man skulle bruge akkusativ og hvornår dativ, for på dansk skelner vi ikke mellem den form, stedordet skal have, når det er genstandsled, og når det er hensynsled. Det hedder *mig* både i sætningen *hun så mig* og *hun gav mig bogen*.

Men tidligere i det danske sprogs historie havde vi også 4 kasus. Vi sagde ikke *ich-mich-meiner-mir*, men *ek-mik-min-mér*. Og det var ikke for at efterligne tyskerne, tak, det var vaskeægte olddansk – ja, vaskeægte oldnordisk.

Ordet *sig* går tilbage til en gammel akkusativform *sik*. Det interessante er, at vi ved siden af *dén* stadig har ordets dativform i sproget, men vi tænker ikke over det.

Det er ordet *sær*, som i sætningen *han er sær*. Det har skiftet ordklasse, sådan at det nu er et selvstændigt til lægsord og ikke et stedord.

At det kunne gå til på den måde, er betydningsmæssigt ikke så besynder-

ligt. Han er noget *for sig*, er jo godt på vej til den moderne betydning *sær*.

Vi har stadig den samme dobbelthed i ordet *egen*: *han er sin egen herre* kan vi sige, men vi kan også sige, at han er noget *egen*.

I slutningen af 1700-tallet dannede man, tilsyneladende for at få det hele med, sammensætningen *særegen*. Her på det sidste skelner de fleste med deres udtale mellem *egen* som usammensat ord og (*sær*)*egen* som sammensat. Sært nok!

Jørn Lund, født 1946,
medredaktør af Mål og Mæle 2003–2014

Fra Erik Hansen & Jørn Lund: *60 sprogminutter*. Hans Reitzels Forlag, 1988.

Side 9-etymologien:

Pastatyper

■ Gastroetymologiske studier

– Hvilken slags dej skal vi have til aftensmad i aften? Skal det være hovedhår, sommerfugle, små orme eller sejl-garn?

– Det kunne måske være lækkert med rillede fjer.

Sådan kan en ganske normal samtale opfattes hvis man kommer til at fokusere for meget på den etymologiske dimension, hvilket jo kan ske. Med den italienske kulturimperialisme inden for fødevarerområdet, der som en anden invasiv dræbersnegl er i færd med at fortrænge kulinariske kulturarvsperler som frikadeller og medisterpølser, er vores modersmål også blevet beriget med højt specialiseret madvareterminologi. Bl.a. er en del pastarelaterede termer trængt ind i sproget. Det kigger vi nærmere på i dette nummers gastroetymologiske Side 9-etymologi.

Vi kan lægge ud med selve ordet *pasta*. På italiensk betyder det også ›pasta‹, men det har derudover en mere oprindelig betydning, nemlig ›dej‹. Italiensk *pasta* går tilbage til senlatin, hvor ordet menes at være lånt ind fra græsk.

I fransk udviklede senlatin *pasta* sig til *pâte*. I fransk sker der nemlig det at et *s* forsvinder hvis det følges af en konsonant (jf. også fx *côte* ›kyst‹ af latin *costa*). En afledning af *pâte* er

pâté, som vi har lånt som *paté*. Og vi har faktisk lånt det samme ord fra fransk en gang tidligere, inden *s'et* forsvandt – som *postej*.

Vi genfinder *pasta* i et andet lån fra fransk, nemlig *pastiche* (en kunstform hvor man efterligner tidligere tiders kunst), der er lånt til fransk fra italiensk (hvilket forklarer at *s'et* ikke er forsvundet). En *pastiche* er i virkeligheden en gang *postej*.

Så langt så godt. Men hvad siger gastroetymologien om de forskellige pastatyper?

Vi kan ikke gennemgå dem alle sammen her, men lad os se på nogle af de vigtigste. De er alle sammen lånt til dansk fra italiensk.

I min barndom i 1980'erne var *spaghetti* den generiske pastatype (ikke mindst i formen *pasketti*, som er et smukt eksempel på en metatese, altså ombytning af lyde). Det er en diminutiv (afledning der betegner noget sødt eller småt) af *spago*, der betyder ›sejlgarn‹. *Spaghetti* er altså ›små sejlgarn‹.

I nutiden spiser vi i vores familie mest pastaskruer, *fusilli* (Figur 1). Fra et sproghistorisk perspektiv har det faktisk ikke noget med skruer at gøre. *Fusilli* er nemlig afledt af en *fuso*, der betyder en ›ten‹, altså sådan en fidus man bruger til at vikle garn om når



← Figur 1. Fusilli.



Figur 2. Farfalle. →

man spinder. Så *fusilli* betyder ›små tene‹.

Det er nok ikke så overraskende at *penne* er det italienske ord for ›fjer‹. Vi genfinder ordet i andre danske låneord som *pen* og *pen(n)alhus*.

Hvis man er etymologisk vegetar, skal man holde sig fra *farfalle* (Figur 2). Det er nemlig ikke uskyldige pasta-sløjfer – det betyder ›sommerfugle‹.

Det samme gælder *vermicelli*, der er en diminutiv af *verme* ›orm‹. *Vermicelli* er altså ›små orme‹.

Og i virkeligheden skal etymologiske vegetarer også holde sig fra *capellini*. Det er nemlig afledt af *capelli* ›hovedhår‹. Man kan vel ikke være vegetar og kannibal på samme tid – jeg kender i hvert fald ikke nogen homitarer. Bemærk i øvrigt at italiensk har helt forskellige ord for hår alt efter hvor og på hvem hårene sidder: *capelli* er hoved-

hår på et menneske; *pelì* (i pluralis) henviser til kropsbehåringen på et menneske; og *pelo* (i singularis) er hår på dyr, dvs. pels.

Den eneste pastatype der har fået en fordansket stavemåde, er *makaroni* (italiensk *maccheroni*). Og det giver mening, for ordet er dokumenteret i dansk helt tilbage i 1807, så det er nok den type pasta vi har haft længst – sprogligt i hvert fald. Til sammenligning er den tidligste forekomst af *spaghetti* i *Ordbog over det danske Sprog* fra 1937. Ordet *maccheroni* skulle være afledt af et syditaliensk ord *macco* ›polenta‹, en fast grød af majs.

Alle de nævnte pastatyper står i pluralis. Så hvis man spiser spaghetti og taber en på gulvet, skal man huske at det er en *spaghetto* man skal anvende femsekundersreglen på.

Buon appetito!

TO

Mål & Mæle i 50 år

Af Ole Togeby

Ideen til *Mål & Mæle* var Erik Hansens, men fra han foreslog mig kompagniskab om redaktion af tidsskriftet, var alle beslutninger truffet i samarbejde. Tanken var at lave et populærvidenskabeligt tidsskrift som *Skalk*, bare om sprog. Vi ønskede at opfylde universitetets forpligtelse til formidling og dialog med omverdenen, at vise forskningens og uddannelsernes værdi for samfundet og bringe nye forskningsresultater i spil – som der (nu) står i universitetets formålsparagraf.

Vi så frem til at få et læserbrev om hvordan navnet *Mål & Mæle* skal opfattes, men vi fik aldrig lejlighed til at forklare det. Navnet beskriver ellers udmærket vores ideer: Ordet *mål* betegner selve sproget som system og *mæle* det at tale, eller altså sprogets brug. Bladet skulle handle om både sprogbygning og sprogbrug. Tegnet & viser at det ikke kun handler om sproget i sprogundervisningen hvor tegnet ikke er tilladt, men også om sprog i virkeligheden.

Etymologien til ordet *mål* er en indoeuropæisk betegnelse for »mødested«, og ordet kan også betyde »aftale«, fx i *lejemål* og *slagsmål*. Vi håbede således at bladet ville blive et mødested og diskussionsforum for universitetet og almindelige mennesker. Og det mål er vel også nået.

Vi havde en stærk sprogpolitisk dagsorden; vi var imod ping- og pampersprog, imod korrekthedspolitiets røde blyanter og de bedrevidendes patos. Vi var for bedre læsbarhed, for pausekomma og for at fællesskabet oplivedes, erkendelsen øgedes og livet formedes af det der blev sagt og skrevet af folk hvis fødselsår var kendt, så man kan kende deres sproglige baggrund.

En læserbrevsskribent var engang i tvivl om hvilket formål bladet havde (6. årgang nr. 3, 1979):

Skal det værne om sproget, eller skal det støtte den moderne presse og de dominerende »grupper« i at »blot meningen kan forstås, er det ligegyldigt hvordan det udtrykkes«?

Til det svarede jeg:

Skal *Mål & Mæle* værne om sproget? – Nej *Mål & Mæle* skal værne om sprogbrugerne. Sproget (...) er ikke i sig selv af værdi. (...)

Man skal værne om de dominerende sproggrupper mod de mange, ofte urimeligt begrundede krav om korrekthed, og man skal vise tolerance mod anderledes talende så længe meningen forstås, fællesskabet oplyses, erkendelsen øges og livet formes af det der siges og skrives.

Forlaget

Det første problem vi måtte løse, var at finde et forlag som kunne trykke bladet. Vi havde før første nummer en aftale med Sigvaldis forlag om at det skulle udgive *Mål & Mæle*. Sigvaldi var en mand som gik rundt i en rød dragt og med en barnevogn på Strøget i København og solgte et tidsskrift der hed *Hindbærbrus og kragetæR*. Det indeholdt kun små tekster og tegninger lavet af børn, eventuelt nedskrevet af deres forældre, og indsendt til Sigvaldi forlag. Det udkom i 15 numre fra 1968 til 1973, men så flyttede han til Århus, og hans tidsskrift gik ind netop som første nummer af *Mål & Mæle* skulle udkomme.

De første otte årgange af *Mål & Mæle* blev så i stedet udgivet af Arena, Forfatterernes Forlag ledet af K. E. Hermann, som også var en særegen personlighed som somme tider blandede sig i hvad der stod i bladet. Fx blev følgende indsat i brevkassen *Sprogligheder* som ellers skulle handle om spørgsmål og problemer om sprog (1. årgang nr. 4, 1975):

? Hvordan kan man billigst følge med i den nye litteratur?

Anne fra Helsted

! Man kan stjæle (du'r ikke). Man kan låne på biblioteket. Men man kan også blive ARENA-ABONNENT og få tidens bøger til det halve af tidens pris!

Arena, Hald

I begyndelsen satte Erik Hansen, f. 1931, lektor i dansk sprog, og jeg selv, f. 1947, adjunkt i dansk sprog, hvert nummer op med klippe-klistre-metoden efter en skabelon. Det tog en ikke uvæsentlig del af den tid vi brugte på det redaktionelle arbejde, og formatet er, så vidt man kan se, stadig det der gælder.

Økonomien var ikke et uoverkommeligt problem. Vi fik ganske vist ikke succes som *Skalk*, som har så mange læsere at det er blevet et firma, men indtægterne fra abonnementerne kunne dække trykkeomkostningerne. Der var ikke nogen forfattere eller redaktører der fik honorar; de fleste opfattede det som en del af deres forpligtelse til formidling og folkeoplysning – også dem der ikke var ansat på universitetet. Og sådan er det stadig.

Men som det fremgår af indstikket i Figur 1 kørte det også somme tider på pumperne (2. årgang nr. 4, 1975).

Sprogligheder

Vi opfattede det som meget vigtigt som formidling og oplysning at have en brevkasse med spørgsmål og svar om sprog, men det måtte ikke blive som Sprognævnets spørgebrevkasse, som især handlede om hvad der er rigtigt og forkert, så vi gav ordet *sprogligheder* en ny betydning som *sprogligheder* og skrev så udtrykkeligt:

Denne brevkasse handler om sprogligheder. Det er spørgsmål og problemer om sprog, men det er også fine detaljer i sproget som man bli-

ver opmærksom på, og som man vil gøre andre bekendt med.

For at lægge den rette tone for denne brevkasse lavede vi selv spørgsmålene til de første numre, fx

? Er der nogen forskel i betydningen mellem en årsagssætning med *da* og en med *fordi*? Med andre ord: betyder jeg bliver hjemme, da jeg er forkølet det samme som jeg bliver hjemme fordi jeg er forkølet?

Det var et spørgsmål Erik havde diskuteret med en kollega på universitetet. Vi fandt så på pseudonymer der antydede hvem der havde givet os ideen, fx *Steen Haraldsen*, som var omvendingen af navnet på kollegaen, *Uffe Petersen* som var en af mine kollegiekammerater, *BBH i Lille Værløse* som var Erik Hansens kone, og *K. Ryde, Valby* som var pseudonymet for min kone. Spørgeren *Yrsa Begot, Krotrenervej 73, Valby* – ja gæt selv! Jeg boede dengang i *Trekronergade 37*.

Vi brugte ofte iagttagelser som vi selv havde gjort i vores omgivelser, som spørgsmål eller udgangspunkt for artikler. Min ældste datter, som nu er 53 år, har således lagt op til flere artikler, fx:

En dag da vi sad og spiste frokost, var min datter, 3 år, åbenbart meget

KENDER DE NOGEN DER KAN VÆRE MÅL & MÆLE-løs?

Det bodes der på ved henvendelse til

ARENA, FORFATTERNES FORLAG
Hald Hovedgård, 8800 Viborg

Hvis ikke det hele runder fra os, holder vi abonnementsprisen for 3. årgang på kr. 35.00 for fire »spændende, levende, mangfoldige, jordnære, lærde, vægtige og vedkommende« (folkeskolen) numre.

- ! Hvis De ikke siger Deres eget abonnement op, fortsætter vi glade og uanfægtede med at sende Dem
- Mål og Mæle i 1976.

Figur 1. »Kender De nogen der kan være Mål & Mæle-løs?«

sulten. Hun spiste den ene æggemad efter den anden. Da hun havde gruflet den fjerde i sig, sagde hun:

– Jeg er åbenbart meget sulten i dag.

Jeg forklarede hende at det kunne hun slet ikke sige, (...)

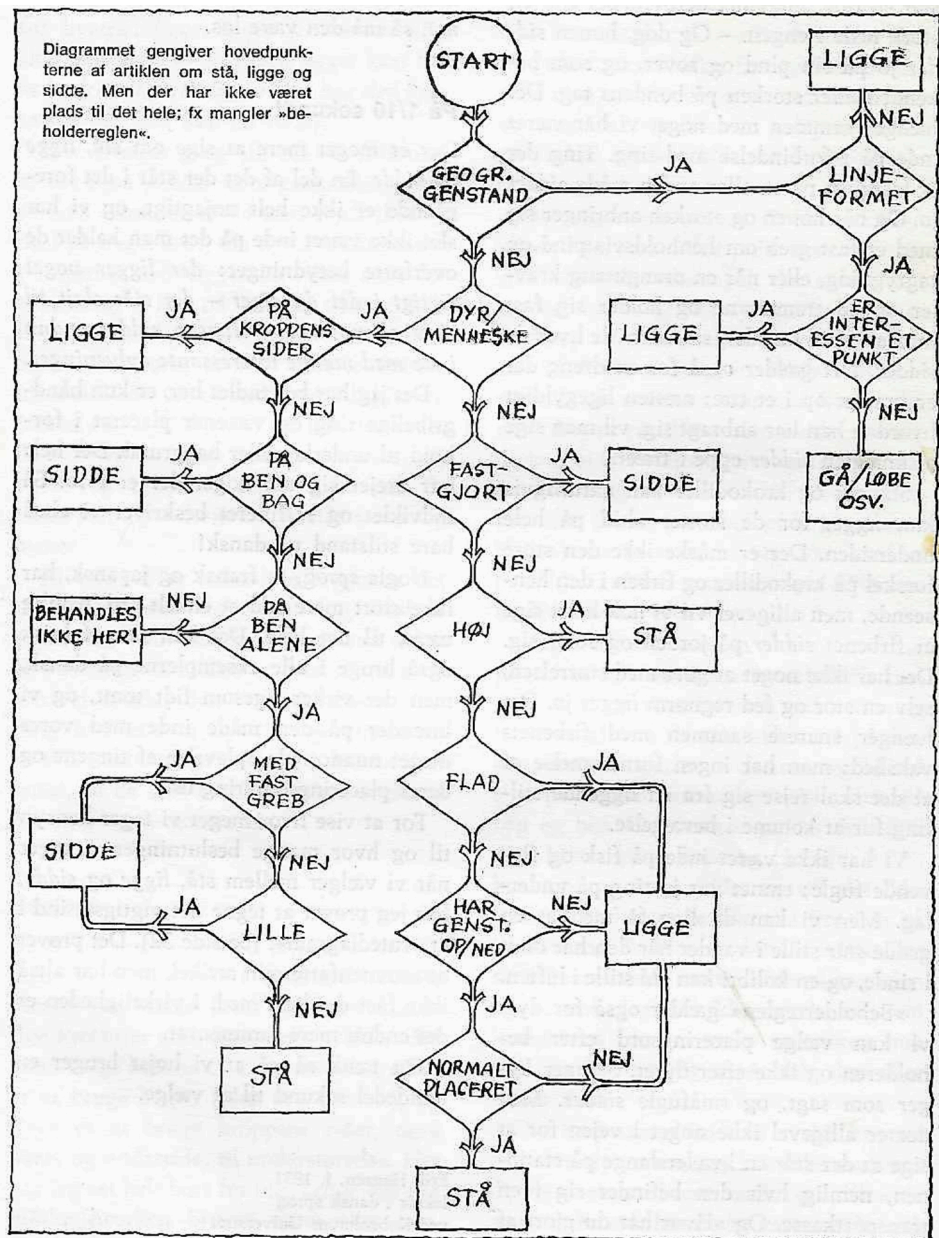
(1. årgang nr. 2, 1974)

? Kære Mål & Mæle.

Min datter på 4 år kan sige: Det er længe siden før jeg ikke har fået kakao. Det lyder jo helt forkert, hvorfor finder hun på at sige sådan?

K. Ryde, Valby,

(2. årgang nr. 2, 1975)



Figur 2. Illustration til Erik Hansens artikel »Stå, sidde, ligge« (Mål & Mæle 1:2).
Tegning: Henning Nielsen.

Højdepunktet kom i 4. årgang nr. 2 hvor Erik Hansen, Hareskovby, stillede spørgsmålet

? Hvad betyder efterhånden faglig på dansk?

Og EH svarede bl.a. med at man kort før påske kunne læse i avisen »at lærerne på Roskilde Universitetscenter havde svært ved at passe deres *faglige arbejde* fordi de deltog i så mange *faglige møder!*«

Næste brev blev indledt med »Ultimatum til Erik Togeby og Ole Hansen« hvor der spørges: »Hvor er Maalermæle placeret i klassekampfen?« OT svarede blandt andet:

Efter disse materialhistoriske korrekter kan vi svare klart på jeres spørgsmål: begge redaktører, men især Olrik Hanby, går ind for dilettariatets proktatur og den fredelige overgang til kommanismen.

Billederne

Vi opfattede at illustrationerne var vigtige, både som pædagogisk redskab og til at markere stilen. Vi havde en udmærket tegner, Henning Nielsen, som kunne begge dele: Han kunne illustrere også indviklede abstrakte regler simpelt. Se fx illustrationen til Erik Hansens artikel 1. årgang nr. 2 om *Stå, sidde, ligge* af hvorfor en cigarkasse kan stå på bordet

men *ligge på gulvet* (Figur 2 på modstående side).

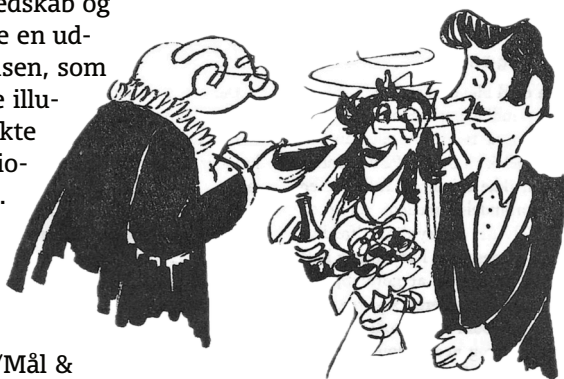
Tegneren kunne også ramme netop den uformelle stil som vi prøvede at bruge i artiklerne. Se fx hans illustration til ægteskabslovens § 24 hvor der står:

Ægteskabet omstødes endvidere ved dom efter påstand af den ene ægtefælle:

1. hvis han ved ægteskabets indgåelse befandt sig i en tilstand som udelukker evnen til at handle fornuftigt
- ...

Den tegning Henning Nielsen lavede, illustrerede på udmærket vis problemet om de generiske (og kønsneutrale) hankønspronominer i ældre love; gælder paragraffen også kvindelige ægtefæller?

Til læserbrevet om kakao bekymrede den stavemæssige side af tegningen os alligevel en del, men vi bragte den (Figur 4 på næste side).



Figur 3. Ægteskabslovens §24 (Mål & Mæle 1:3). Tegning: Henning Nielsen.



Figur 4. Tid til cacao (Mål & Mæle 2:2).
Tegning: Henning Nielsen.

Et bemærkelsesværdigt billede tegnede tegneren til en artikel i 2. årgang nr. 1 skrevet af Lars Heltoft, f. 1946, undervisningsassistent i dansk sprog, om en takt og tone-regel i sproget:

»Ikke sige han eller hun om en der er til stede, vær's'go' at sige navnet.«

Til den artikel lavede tegneren tegningen i Figur 5.

Det interessante er at de tre personer er portrætter af Erik Hansen, Lars Heltoft og hans kone. Så hvis en gammel redaktør skal give de nuværende redaktører af *Mål & Mæle* et godt råd, må det være: Find en tegner der er lige så god som Henning Nielsen, og få artiklerne illustreret med andet end brugte billeder!

Kongelig Hofleverandør

Vi opdagede at dronningen var blandt vores abonnenter. Det kan have hængt sammen med at vi i 1. årgang nr. 3 bragte en artikel om *Kgl. Dansk Rigmål*, skrevet af Jørn Lund, f. 1946, adjunkt i dansk sprog. Den beskrev udtalen hos især Christian X, Frederik IX og Margrethe II og konkluderer:

De, der søgte en udtale lidt ud over det sædvanlige, kom forgæves til



A: SIKKE HUN DOG SKRIVER.
B: JA, VI HAR LAVET DEM SAMMEN.

Figur 5. Erik, Lars og Anne Marie (Mål & Mæle 2:1). Tegning: Henning Nielsen.

Chr. X og Fr. IX, men får til gengæld smæk for skillingen hos dronning Margrethe.

Det gjorde at vi så for os at vi på bladets forside kunne skrive *Leverandør til Det Kongelige Danske Hof*. Det var dog kun for store virksomheder, men så i det mindste *Kongelig Hofleverandør*? Men selv det var en titel som kun tildeltes som »en særlig anerkendelse af en virksomhed ud fra en vurdering af kvalitet, forretningsførelse, samfundsansvar og ordentlighed«. Der var ikke tale om specifikke krav, men om en samlet vurdering foretaget på baggrund af samarbejdsrelationen mellem Kongehuset og virksomheden. Kongelige Hofleverandører udnævntes i forbindelse med Hendes Majestæts Dronningens fødselsdag den 16. april. Og vi blev ikke udnævnt.

Til gengæld har bladet modtaget PH-prisen. Den blev stiftet i 1967 af PH-fondet ved Inger Henningsen og fir-

maet Louis Poulsen & Co. Prisen blev uddelt hvert år 9. september på Poul Henningsens fødselsdag. Prisen blev givet til personer eller institutioner, der især ydede en indsats inden for områder, som lå PH nært på sinde, fx arkitektur, kunst, kunstindustri, teater og musik. Prisen blev sidst uddelt i 1987, med 6.000 kr. til bl.a. Carsten Jensen, Villy Sørensen og *Mål & Mæle* (redigeret af Carsten Elbro, Erik Hansen og Ole Togeby). Det skete med følgende begrundelse:

Mål & Mæle har skærpet sansen for et godt og levende dansk uden at bruge patos eller røde blyanter.

Ole Togeby,
f. 1947,
dr.phil. og professor emeritus
ved Aarhus Universitet

REDAKTIONENS NOTER

1. &-tegnet: I forbindelse med at bladet fik nyt logo i 2002, blev titlens & ændret til det + vi bruger i dag. Det smarte var at de fire numre i en årgang så kunne stå i hvert sit hjørne af plustegnet. Siden 2016 udkommer vi dog kun med tre numre årligt ...
2. Angivelse af forfatterens alder: Siden 2014 oplyser vi som udgangspunkt ikke længere bidragydernes alder.
3. »Sprogligheder«: Brevkassens titel blev i 2014 ændret til »Spørgsmål og svar om sprog« af grunde vi ikke længere kan huske.
4. Vedr. dronningen som abonnent: I redaktionen er vi fuldt opmærksomme på de GDPR-regler der gælder nu om dage. Alle kan abonnere i vished om at deres data behandles med fuld diskretion.

Om at bruge mund

Af Pernille Frost

»Åbning i ansigtet hos mennesker og dyr hvorigennem føden indtages, og hvorfra tale eller lyde udsendes«

Det er naturligvis munden denne forklaring sigter på, og hovedbetydningen af ordet *mund* er her citeret fra *Ordbog over Det Danske Sprog (ODS)*. Ordbogen beskriver også de tre bibetydninger som er afledt af hovedbetydningen, nemlig (1) den indre mund, selve mundhulen, jf. *være tør i munden*; (2) mund i betydningen »tale«, jf. *bruge mund* eller *holde mund*; og som det tredje kan *mund* betyde et helt menneske: (3) En person – ofte et barn – der skal have mad, jf. at *have mange munde at mætte*. Det sidste udtryk er stærkt billedligt. Man ser for sig en redefuld sultne unger med åbne munde. Munden fremhæves og repræsenterer hele personen metonymisk, ligesom når *lovens lange arm* repræsenterer politibetjenten eller hele politiet.

Munden er en af de kropsåbninger der har mange synonymmer – de fleste nedsættende: *kæft*, *kaje*, *gab*, *flab*, *trut*, *fløs*, *mule*, *skuffe*, *kværn*, *ædespalte*, *mundlæder*, *snakketøj* og *kyssetøj*. Tænderne har også tiltrukket sig synonymmer som *bisser* og *pløkker*, men sjovt nok har hverken læber eller tunge et eneste synonym.

I citatet får vi også forklaret mundens vigtige funktioner: føden går ind,

og lyde kommer ud. Gennem munden kan vi desuden ånde med ekstra volumen, og til disse mundfunktioner har vi i sproget mindst hundrede verber til rådighed. Disse mund-ord vil jeg i det følgende se nærmere på.

Vi spiser og drikker med verber

Den første gruppe ord beskriver at indtage fast føde: Med *spise* får vi den mest neutrale beskrivelse. Men man kan også *guffe* og *kværne*, og på moderne dansk kan man *fråde*, hvilket er yngre generationers bud på at »spise med glubende appetit«. Det svarer i ældre generationers sprogbrug til *æde*. Og netop *æde* er gledet fra engang at være den neutrale betegnelse til at være en betegnelse for at spise grimt eller uhæmmet, ofte brugt om dyr.

Påvirkningen skete fra middelalderen til omkring reformationen, hvor middelnedertysk (plattysk) taltes af nordtyske indvandrere der alle *spiste* (eller *spes!*), uanset hvilke sociale lag de repræsenterede. Og da middelnedertysk gennem hansetiden havde status omtrent som engelsk i dag, blev en del centrale danske gloser udskiftet. Således foretrak man at *spise* fremfor at *æde*, og til sidst blev *æde* reserveret til jævne mennesker og dyr. På svensk, engelsk og højtysk har de tilsvarende ord *äta*, *eat* og *essen* beholdt deres neutrale status.

Hvis vi ser på faserne i spiseprocessen, kan de også have mange former: Man *bider*, *nipper*, *slikker*, *suger* eller *sutter*, derefter *tygger*, *gumler*, *knaser*, *smasker* eller *gnasker* man og til sidst *synker*, *sluger* eller (*ned*)*svælger* man den findelte og opfugtede mad, samtidig med at et praktisk lille strubelåg lukker for luftrøret, så maden ikke ender i *den gale hals*.

I modsætning til den faste føde opholder den flydende sig ikke længe i munden, og processen er derfor ikke så beskrevet af verber. Hele drikkeprocessen kan betegnes neutralt med *drikke*, og gør man det uhæmmet, kan man *bælle*, *tylle* eller *kæve*. Af kop, glas eller flaske *drikker* man, men bruger man ske, så er det sjovt nok stadig at *spise*, fx at *spise suppe* – for på moderne dansk *søber* vi ikke længere.

Den flydende føde kan også *suges* med *sugerør*, og hvis man indtager flydende føde og samtidig hiver rigeligt

luft ind, så beskrives det som *slubre*. Spædbørn drikker brystmælk ved at *sutte* – de hverken *suger* eller *slubrer*, for til *sutte* hører en mere fremskudt og aktiv tunge. Man kan også *sutte* på et bolsje, og det er derfor påfaldende at det kom til at hedde *sugetablet*.

En del verber behandler uønsket spiseadfærd, og vi har allerede været inde på *slubre*. Tygger man med åben mund, vil man komme til at *smaske* – en lydlig fusion mellem *smække* og *klaske*, der dog ikke er mund-ord, for dét kan munden trods alt ikke. Med åben mund er der også risiko for at *savle*. Og har man slugt luft mens man spiste, så vil man bagefter *bøvse* eller *ræbe*, hvilket i hvert fald i vores kultur er uønsket hos andre end spædbørn – som heldigvis ikke *ræber* endnu. Uhæmmet indtagelse af alkohol vil uvægerligt resultere i at munden *hikker* afslørende.

Søbe-mad, en. [II.1] (jf. [Suppemat](#)) egl.: betegnelse for enhver (flydende) spise, som spises med ske; skemat (mods. Gaffel-, Knivmad); nu kun om flydende spiser som øllebrød, vælling, gule ærter, suppe olgn. (hvorimod fx. grøddretter nu ikke medregnes hertil). Pflug. DP.1104. Ing.VSt.26. *Naar Suppen kom, han rynked' Næsen, | Og raabte: "Gaae kun Eders Vei, | Thi Søbemat jeg spiser ei!" Bastian.nr.5.1. en Søbemat, som han afskyede, nemlig Sagovælling. Schand.F.290. Alt, hvad der spistes med Ske, ogsaa Grød, kaldtes "Søbemat". FrGrundtv.LK.76 (sml. MO.). Feilb. Lollo.

S

Figur 1. Opslaget Søbe-mad i Ordbog over det danske Sprog, bind 23 (1946). Eksemplerne gælder bl.a. Heinrich Hoffmann, Den store Bastian (1847), og Sophus Schandorph, 10 Fortællinger (1891).

Hvad er et mund-ord?

Mund-ord er verber der beskriver mundens aktiviteter nuanceret og ofte lydmalende. I artiklen indgår 128 mund-ord, og de kan overordnet grupperes efter mundens hovedfunktioner, nemlig indtagelse af føde, frembringelse af tale eller lyde samt støtte til respiration. Ligger du inde med flere mund-ord, så send dem gerne til forfatteren på pernillefrost@gmail.com.

Et bakgear

Men kroppen har også den mulighed at afvise den føde man byder den. Man *knækker* eller *brækker sig*, og her har sproget fokus på at man bøjer sig forover når man *kaster op*. Små portioner nøjes man med at *gylpe* (op). I moderne dansk kan munden *ørle*, og tidligere kunne den *spy maden*. Det kan den stadig i Sverige, mens vi i Danmark nu kun taler om at *spy ild*. Det er dog det gamle *spy* der indgår i *spytte*, *udspy* (fx eder), *spyflue* og *spygat* (på skib) – og muligvis også i *spydig*.

Omkring talen

En anden vigtig funktion må siges at være mundens evne til at danne talelyde i et samspil mellem stemmelæber, ganesejl, tunge, læber og kæbe. Og hvor genialt er det ikke at de organer der optager og finder føden, ælter den med spyttets enzymer og sender den videre i fordøjelsessystemet, hvor den optages eller lagres som energi – at de selvsamme organer også er specialiserede til med hjælp fra ånde-

drætssystemet at danne et utal af lyde på alle menneskelige sprog!

Det gælder for de mund-ord der beskriver talen, at de ikke omhandler kommunikationens indhold, men snarere er metaord der karakteriserer talens lydstyrke, grad af formalitet og »uperfekthed«.

Lad os først se på en række neutrale ord som beskriver talens lydstyrke: *hviske/tiske*, *tale*, *råbe* og *skrige*. Læg mærke til hvor godt ordenes lydmateriale så at sige mimer det de beskriver: prøv at hviske *hviske*, sige *tale*, råbe *råbe* og skrige *skrige*. I *hviske* med den centrale, korte e-lyd, åbnes munden kun til en sprække – som når man hvisker. I *tale* har vi en »almindelig« halvåben mund, og i *råbe* rundes læberne foran et endnu større mundhulrum. I *skrige* er tænderne blottede, overlæben hævet og hele ansigtet fortrukket – præcis som når man skriger. Med munden kan man heldigvis også regulere andres lydstyrke ved at *tysse* på dem.

På værdiskalaen er *tale* mest formelt, *snakke* nogenlunde neutralt, *sludre* beskriver en uformel, hyggelig snak, mens de nedsættende undertoner melder sig i *skvadre*, *pladre*, *knevre* og *kværne* og bliver endnu kraftigere i *ævle*, *bævle* og *kævle*. At *pludre* er ikke negativt, men det er vist forbeholdt en beskrivelse af lyde uden mening, som når spædbørn øver sig i sproglyde. Når voksnes tale ikke giver mening, er det at *vrøvle*. *Sige*, *ytre*, *udtale* og *rable* (af sig) skiller sig ud ved at være transitive, dvs. vi forventer et objekt knyttet til dem.

Der er også verber til rådighed om afvigende tale. Nogle mennesker læsper når de taler, dvs. producerer en for våd og kraftig s-lyd. Andre kan *snøvle* – enten pga. en simpel forkølelse, eller det kan være et sent udviklet talesprog. Mange – især drengebørn – har problemer med at *stamme* i perioder eller mere permanent. Det må dog understreges at problemer med læsper, snøvlen og stammen er uden for personernes umiddelbare kontrol, men at en indsats med en talepædagog oftest kan gøre en stor forskel. Om det er et tilsvarende problem at *dræve*, eller om det bare er et personlighedstræk at tale langsomt, har jeg ikke kunnet afgøre.

Når ældre mennesker ikke kan opfatte de yngres tale, beskyldes de sidste for at *mumle*. De gamle kan til gengæld have en ukontrolleret kæbe og komme til at *mimre* – med eller uden lyd.

Sorrig og glæde

En masse verber er sat i verden for at beskrive hvordan vi med munden udtrykker en sindstilstand eller et humør – helt uden at tale. I den glade ende kan munden *smile*, *le*, *fnise*, *grine*, *sprutte* og *hyle* (af grin) – med stigende intensitet og lyd. En ældre variant er *flire*, som ifølge ODS har grundbetydningen ›wise tænder‹, og som da dette ODS-bind redigeredes, allerede havde taget turen fra at betyde ›græde/flæbe‹ til at betyde ›fnise/grine‹. *Flire* lever stadig i norsk i den sene betydning, men mon nogen bruger ordet i dansk?

Mund-ord

- *bakke* (på pibe), *bappe*, *bide*, *bjæffe*, *brøle*, *bælle*, *bævle*, *bøvse*
- *drikke*, *dræve*
- *flire*, *flæbe*, *fløjte*, *fnise*, *fnyse*, *fråde*,
- *gabe*, *gispe*, *gnaske*, *gnægge*, *grine*, *growle*, *grynste*, *græde*, *guffe*, *gumle*, *gurgle*, *gylpe*
- *hikke*, *hikste*, *hoste*, *hulke*, *hvine*, *hviske*, *hvisle*, *hvæse*, *hyle*
- *jamre*, *jodle*
- *klukke*, *klynke*, *knase*, *knevne*, *kremte*, *kurre*, *kvidre*, *kvække*, *kværne*, *kysse*, *kæve*, *kævle*
- *le*, *læspe*
- *mimre*, *mukke*, *mumle*, *møsse*, *måbe*
- *nedsvælge*, *nippe*, *nynne*
- *pifte*, *pibe*, *pippe*, *pladre*, *pludre*, *pruste*, *pulse*, *puste*
- *rable* (af sig), *ralle*, *rappe* (eng.), *rømme* (sig), *ræbe*, *råbe*
- *savle*, *sige*, *skogre*, *skumme*, *skrige*, *skråle*, *skvadre*, *slikke*, *slubre*, *sludre*, *sluge*, *smaske*, *smile*, *snakke*, *snappe*, *snaske*, *snave*, *snerre*, *snorke*, *snøfte*, *snøvle*, *smaske*, *spise*, *sprutte*, *spy*, *spytte*, *stamme*, *stønne*, *sukke*, *summe*, *suge*, *surmule*, *sutte*, *synke*, *syng*, *søbe*
- *tale*, *tiske*, *tralle*, *tude*, *tygge*, *tylle*, *tysse*
- *udtale*
- *vrisse*, *vræle*, *vrænge*, *vrøvle*
- *ytre*
- *æde*, *ævle*
- *ørle*
- *ånde*

En oldings mund kan sikkert *gnægge* nogenlunde harmløst, men ellers beskriver det en ildevarslende og hånlige latter på andres bekostning.

Det er også et udtryk for glæde når vi synger eller *skråler*. Højtideligt glade kan vi *kvæde*, og mere ungdommeligt kan vi *rappe* og *growle*. Der synges uden ord når der *tralles*, *nynnes*, *fløjtes* og *jodles* – det sidste kræver en veludviklet sangteknik, som få behersker og færre er rigtig begejstrede for. Man kan også indkassere oxytocinbelønning – og dermed glæde – ved at bruge munden til at *kysse*, *møsse* eller *snave*.

Af overraskelse eller forskrækkelse vil munden *måbe*, *gispe* eller *snappe* efter vejret, og i stadiet før man bliver i rigtigt dårligt humør, kan den *sukke*, *mukke*, *surmule* og *vrænge*. Derefter kan munden fortsætte på *jamre*-skalaen: *snøfte*, *græde*, *flæbe*, *hulke*, *hikste*, *tude*, *vræle* og også her *hyle*. Alternativt i vrede: *fnyse*, *vrisse*, *snerre*, *skumme* og *sprutte* (af vrede som af grin).

Sig det med dyr!

Lidt nærmere forbundet til talens indhold er en masse verber som sammenligner hvordan noget siges, med dyrenes lyde. Især i skønlitteraturen bruges disse verber i den anførende sætning, som knytter replikker til karaktererne. Og således kan fx *sagde han*, *svarede hun* og *spurgte de* erstattes med mere sigende verber som viser hvordan noget blev sagt – og dermed hvilken sindstilstand der lå bag.

Fra fuglenes lyde låner vi *pippe* – om noget der siges meget spagt og forsigtigt. Og *kvidre* om den glade og op-

stemte replik. Om en inviterende eller indsmigrende replik kunne beskrivelsen være *kurre*.

Med poetisk frihed kan man således sammenligne mennesketale med lyde fra forskellige fugle og fra slange, frø, bi, mus: *hvisle*, *kvække*, *summe* og *pibe*. Som hunden kan vi *bjæffe* og *snerre*, som katten *hvæse*, som ko eller tyr *brøle*, som hanen *gale* og som grisen *grynte*. Vi kan nærmest komme hele bondegården rundt, men måske er der alligevel grænser, for man kan vist ikke *mjave*, *gø*, *vrinske*, *rappe*, *kagle* og *bræge*?

Tilfældets logik

Man plejer at beskrive sprogtegnet som arbitrært, og med det menes den helt tilfældige sammenhæng mellem det sproglige udtryk og det som det henviser til. *Bord* og *stol* kunne lige så godt have heddet noget helt andet – hvilket de da også gør på andre, ikke-beslægtede sprog. Og fra lydene der indgår i ordene, til stavemåden er det igen helt tilfældigt hvad normen er landet på.

Lydene kunne også repræsenteres af andre kruseduller end det latinske alfabet, fx kunne vi under andre historiske udviklinger have beholdt runerne, eller vi kunne have været annekteret af andre kulturer og brugt helt andre alfabeter. Så selv om sprogbrugerne oplever sproget som både selvfølgelig og logisk, er der altså en høj grad af tilfældighed i opkomsten af et dansk talesprog og skriftsprog

Men hvordan stemmer det overens med alle disse lydmalende mund-ord, som jo ikke virker spor tilfældige? Et

bud kunne være at ord der skal beskrive noget lydligt materiale, oftest mimer eller i hvert fald tilnærmer sig lydene. Er der ikke lidt eksplosion i ordet *bombe*? (Medmindre der er tale om en *fffu-ser*!)

Blandt mund-ordene er *slubre* et godt eksempel. Prøv at lave voldsomme *slubre*-lyde, som hvis man skal demonstrere at noget smager lækker. Prøv så at dissekere *slubre*lyden til en rækkefølge af enkeltlyde. Kan du høre et vådt, luftblandet l, dvs. s-l? Og derefter en opbremsning af *slubre*lyden med lukket mund – en slags baglæns b? Det vil sige s-l-b, og i den rækkefølge! Den mest passende vokallyd til *slubre*lyden er en å-lyd, for vi har at gøre med en mundstilling som i en tung indånding med afslappet mund. I vores skriftkonvention kan å-lyden repræsenteres af bogstavet u. Med s-l-u-b har vi altså efterlignet *slubre*lyden, og når vi tilsætter *-re*, så har vi gjort lyd-materialet til et verbum med et af de tilfældige suffikser som markerer verber i dansk. Prøv på samme måde at undersøge *gurgle*, og mærk hvordan *-rg-* må produceres længst tilbage i svælget – der hvor man *gurgler*!

At udånde

Der er også nogle mund-ord der knytter sig til respirationen. Det er ikke mundens hovedfunktion, men får vi ikke luft nok gennem næsen, tager vi jo munden til hjælp. Åndedrættet – ordets andetled er afledt af *drage* (›trække‹) – fungerer normalt uden megen lyd, men ved fysisk anstrengelse kan munden *pruste*, *stønne* og ånde tungt.

Og er luftvejene ikke farbare, kan de renses når vi *hoster* eller bare *rømmer* os. Hyppig og vanemæssig rømmen, beskrives af de ældre generationer som at *kremte*.

En udånding er det samme som at *puste ud*, men *puste* kan munden jo også på den varme kaffe. Afledt af puls burde *pulse* være sundt, men det beskriver en indånding gennem en cigar! Med den halve mund kan man tilsvarende *bappe* eller *bakke* på en pibe. Ved iltmangel og træthed *gaber* munden, og i den velgørende søvn *snorker* den når svælget udtørres. Og den dag man begiver sig ind i den evige søvn, kan man lukke øjnene og *ralle* sin sidste mundlyd.

Pernille Frost, født 1959,
lærebogsforfatter, læsekonsulent og
tidligere redaktør på Mål og Mæle

Svar på Sprogviden fra bagsiden

1. Kodak har ingen egentlig etymologi. Navnet er blevet opfundet ud fra en ide om at det skulle være kort og fængende og ikke betyde noget i forvejen. Desuden kunne manden der fandt på det, George Eastman, godt lide bogstavet K.
2. Til dels ja, men *Kindertagesstätte* er vesttysk (en lille fælde). I øst bruges *Kindergarten*, og det var næppe en anglicisme.
3. Han skrev *hode* og *hade*.
4. Nej, tværtimod. Det viste sig at være en stærk undervurdering af, hvad der senere skulle komme. I 2010 overfusede daværende indendørs- og sundhedsminister Bertel Haarder (V) en DR-journalist med eder som »pis mig i øret«, »dumme svin« og »røvhul«. Haarder blev medlem af Folketinget tre år før Eilemann, men er født tre år efter ham.
5. Det betyder »overskæg« – »Specielt bruges det om et smalt og mørkt overskæg, sådan et som Clark Gable havde.«
6. Det var skolelærers indtil da for eleverne ukendte fornavn *Harald*.
7. Sprogpsykologi.
8. Forhistorien.
9. Sær ()skrivning af sammensatte ord i dansk.
10. Modersmål-Selskabet.
11. Quizspørgsmål.
12. Grølandske og de kongelige tvillingers.

De glemte genboer

■ *Et møde med de frisiske sprog*

Af Sune Gregersen

Hvis man spørger hvilke nabosprog dansk har, vil de fleste nok umiddelbart tænke på tysk, svensk og norsk. Lidt længere hjemmefra – man kunne kalde dem sprogets genboer – finder vi blandt andet engelsk, hollandsk (nederlandsk) og polsk. Det er nok de færreste der vil komme i tanke om de frisiske sprog, selvom der tales frisisk umiddelbart syd for den dansk-tyske grænse. Indtil 1864 var frisisk endda et mindretalssprog i Danmark, eftersom en del af det frisiske område ligger i det tidligere hertugdømme Slesvig. I denne artikel skal vi se nærmere på de frisiske sprogs historie i Tyskland, Holland (Nederlandene) og Danmark.

Hvad er frisisk?

Frisisk er en undergruppe af den germanske sprogfamilie og dermed relativt tæt beslægtet med dansk. Hvor dansk dog hører til de nordgermanske sprog, hører frisisk til vestgermansk, og det er dermed tættere beslægtet med engelsk, hollandsk og tysk. Man regner normalt med tre moderne frisiske sprog: VESTFRISISK, som tales i provinsen Fryslân i Holland, ØSTFRISISK (eller saterlandsk), som tales i det lille område Saterland vest for Bremen, og NORDFRISISK, som tales på Helgoland og i Nordfriesland i det vestlige Slesvig. Til Nordfriesland hører blandt

andet vadehavsøerne Amrum, Föhr (Før) og Sylt (Sild) og byerne Bredstedt (Bredsted) og Niebüll (Nibøl) på fastlandet. I artiklen her bruger jeg de officielle stavemåder *Fryslân* og *Nordfriesland* når der henvises til de moderne områder i Holland og Tyskland, mens den danske stavemåde *Frisland* bruges som overbegreb for alle de oprindeligt frisiske områder.

De frisiske sprog i Tyskland befinder sig i dag i en yderst udsat position og har tilsammen ikke mere end 10.000 talere. Siden 1999 har frisisk været anerkendt som mindretalssprog i Tyskland, og på enkelte skoler i Nordfriesland og Saterland tilbydes der også undervisning på frisisk. Der er dog kun få børn der i dag vokser op med øst- eller nordfrisisk som første sprog, og UNESCOs atlas over truede sprog (*Atlas of the World's Languages in Danger*) fra 2010 klassificerer begge som »stærkt truede« (*severely endangered*). Til sammenligning står vestfrisisk med knap 400.000 talere og officiel status i Fryslân væsentlig stærkere. Vestfrisisk er her bl.a. et obligatorisk fag i skolen og det primære sprog på den lokale tv-station Omrop Fryslân. Men også vestfrisisk befinder sig i en usikker position over for et langt mere udbredt flertalssprog, nemlig hollandsk, og klassificeres af UNESCO derfor som

»udsat« (*vulnerable*). Men hvordan kan det være at de frisiske sprog allesammen er mindretalssprog – og at de tales i tre adskilte områder? (Se kortet på s. 31). For at kunne besvare disse spørgsmål må vi rejse tilbage i historien.

Frisk i middelalderen

I middelalderen udgjorde frisisk et stort set sammenhængende sprogområde langs Vadehavets kyst og på de fleste beboede øer i Vadehavet. Den nordligste del af dette område lå i her-tugdømmet Slesvig, mens den største del – omtrent mellem floderne Vlie og Weser – var en selvstyrende del af det tysk-romerske kejserrige. Fra dette område stammer de middelalderlige frisiske kilder, som er bevaret i håndskrifter og dokumenter fra ca. år 1300–1500 e.v.t. Et eksempel på et manuskript fra denne periode – som normalt kaldes *OLDFRISISK* – ses i Figur 1.

De bevarede oldfrisiske tekster har stort set allesammen juridisk karakter. Det drejer sig først og fremmest om lovttekster, men der er også bevaret retsprotokoller og testamenter. Disse er blandt andet vigtige for sproghistorien fordi man som regel kan tids- og stedfæste dem rimelig nøjagtigt. Et oldfrisisk testamente kan for eksempel begynde sådan her:

Int jeer Uus Heren tusedt fyouwerhondert ende een ende tachtich soe haed Aeda Keympa zoen Jonghama, kranck fan lichaem ende sond van sin ... macket syn lesta wulla ende testament.

»I det Herrens år tusind firehundrede og enogfirs [= 1481], da har Ade Keimpeزون Jongema, syg af legemen rask af sind ... lavet sin sidste vilje og testamente«

Vi får en hel del at vide af dette korte uddrag: hvornår testamente er skrevet, at det handler om en vis Ade Keimpeزون Jongema, og at denne mand – trods legemlig svækkelse – mente at han stadig var *sond van sin* »rask af sind« og dermed i stand til at nedfælde sit testamente. Som de fleste andre oldfrisiske tekster stammer testamente fra det moderne Fryslân i Holland. Der er ikke bevaret nogen middelalderlige frisiske tekster fra Slesvig, men på baggrund af blandt andet stednavne, arkæologiske fund og historiske krøniker har man konkluderet at nordfriserne må være indvandret sydfra til den slesvigske marsk i løbet af vikingetiden. I middelalderen havde nogle af friserne i Slesvig juridisk selvstyre, idet en del af det frisisktalende område – de såkaldte *UTLANDE* – ikke var underlagt Jyske Lov, men fulgte en egen frisisk ret.

Skiftet til hollandsk og nedertysk

I løbet af 1300- og 1400-tallet var de frisiske områder i det tysk-romerske kejserrige præget af politisk ustabilitet og flere krige. Dette førte efterhånden til at området mistede sit selvstyre. Det meste af den østlige del (Ostfriesland) blev et eget grevskab direkte under den tysk-romerske kejser i 1464, mens den vestlige del efter en række væbnede konflikter blev indlemmet i



Figur 1. Begyndelsen på et oldfrisisk lovhåndskrift, det såkaldte 3. Emsingo-håndskrift fra midten af 1400-tallet. Håndskriftet stammer oprindeligt fra området omkring Emden i det nordvestlige Tyskland, men befinder sig i dag på arkivet Tresoor i Leeuwarden i Holland. Teksten er skrevet på oldfrisisk, men øverst på siden har nogen tilsyneladende ment at det var nødvendigt at tilføje en forklaring på latin: *ANTIQUUM IUS FRISICUM* 'den gammel frisisk lov'. (Illustration: eCodicesNL)

Holland i 1515. Disse politiske forandringer fik også sproglige følger, både i forhold til det skrevne og det talte sprog.

Den første sproglige konsekvens af de nye politiske forhold har med skriftsproget at gøre. Hvor man i middelalderen i vid udstrækning havde skrevet officielle dokumenter på frisisk, gik man nu over til at skrive på hollandsk (i vest) eller nedertysk (i øst). Fra perioden ca. 1500–1800 har vi derfor kun relativt få frisiske kilder. Dette har blandt andet den lidt spøjse konsekvens at vi faktisk ved mere om frisisk

sprog i 1400-tallet end i 1600- og 1700-tallet. Der findes dog sporadiske kilder fra tiden efter middelalderen. En af de vigtigste skikkelser er den vestfrisiske renæssancedigter Gysbert Japicx (1603–1666; se Figur 2 på næste side), som selv udviklede en frisisk ortografi, oversatte salmer og skrev digte på frisisk.

Fra det østfrisisk område er der overleveret endnu mindre fra denne periode, men vi har blandt andet en række ordlister og et bryllupsdigt fra 1632. For nordfrisisk begynder overleveringen omkring 1600. De ældste



Figur 2. Portræt af Gysbert Japicx fra 1637 af den vestfrisiske maler Matthijs Harings (1593–1667). Maleriet hænger i dag på Fries Museum i Leeuwarden. Gysbert Japicx gælder ikke blot som en af de vigtigste skikkelser i frisisk litteraturhistorie, men også som ophavsmand til det moderne vestfrisiske skriftsprog. Han havde dog kun begrænset succes i sin egen levetid, og hovedværket *Friesche Rymlerye* (»Frisisk rimeri«) fra 1668 blev først udgivet efter hans død. Illustration: Wikimedia Commons.

nordfrisiske tekster er to parallelle oversættelser – til to forskellige dialekter – af Luthers lille katekismus. De befandt sig tidligere i et håndskrift i stadsbiblioteket i Königsberg (nu Kaliningrad), men dette håndskrift menes at være gået tabt under 2. verdenskrig. Heldigvis findes der en afskrift af oversættelserne, så vi stadig kan studere dem i dag. Her er et eksempel fra udlægningen af det syvende bud:

*Dü Schäll egk stehle. Watt aB dett?
Ahntwürd. Wy Schell Gott fröchty än
leff hah, dat wy üeB Naysten Sin gjiel
än güd egk nemme*

»Du må ikke stjæle. Hvad vil det sige? Svar: Vi skal frygte og elske Gud, så vi ikke tager vores næstes penge eller gods«

Tekstuddraget viser et af de mest karakteristiske kendetegn for nordfrisisk, nemlig nægtelsen *egk*. At den ligner den danske nægtelse *ikke*, er ingen tilfældighed – den er nemlig importeret fra dansk engang i middelalderen. Dette vender vi tilbage til nedenfor.

For det talte sprog fik det også konsekvenser at friserne mistede deres selvstyre. I løbet af de tre århundreder fra ca. 1500 til 1800 gik man i store dele af det oprindelige frisiske område over til at tale hollandsk eller neder-tysk, som var større sprog med højere prestige. Dette sprogskifte gik især ud over den østlige del af det frisiske område, som man kan se ved at sammenligne udbredelsen af frisisk i middelalderen og i dag (se kortet på side 31). Også i Holland og Slesvig skete der en gradvis indsnævring af det frisksktalende område. Resultatet blev at det der var middelalderens Frisland, i dag er opdelt i tre adskilte sprogområder, som har udviklet sig i forskellig retning. På grund af disse udviklinger – både lydlig, grammatisk og i forhold

| BETYDNING | VESTFRISISK | ØSTFRISISK | NORDFRISISK (SYLT) |
|-------------------|---------------------------------|-------------------------------|------------------------------|
| en, to, tre, fire | <i>ien, twa, trije, fjouwer</i> | <i>een, two, trjo, fjauer</i> | <i>jen, tau, trii, fjuur</i> |
| mor | <i>mem</i> | <i>māme</i> | <i>mooter</i> |
| far | <i>heit</i> | <i>babe</i> | <i>faader</i> |
| hest(en) | <i>(it) hynder</i> | <i>(die) houngst</i> | <i>(di) hingst</i> |
| hus(et) | <i>(it) hûs</i> | <i>(dät) húus</i> | <i>(dit) hüs</i> |
| sprog(et) | <i>(de) taal</i> | <i>(ju) sproake</i> | <i>(di) spraak</i> |
| måske | <i>miskien</i> | <i>fillicht</i> | <i>mesken/filecht</i> |
| (slet) ikke | <i>(hielendal) net</i> | <i>(goar) nit</i> | <i>(gaar) ek</i> |

Skema 1. Forskellige ord på vest-, øst- og nordfrisisk.

til ordforrådet – er moderne vest-, øst- og nordfrisisk blevet til selvstændige sprog som ikke uden videre er indbyrdes forståelige. Man kan få et indtryk af nogle af forskellene ved at sammenligne tre ordlister i Skema 1.

Generelt kan man sige at de frisiske sprogsamfund har holdt sig bedst i de områder hvor de var relativt afsondrede fra majoritetssproget. Dette gælder blandt andet vadehavsøerne og den lille »sprogø« Saterland i det nordvestlige Tyskland. Saterland er ganske vist ikke en rigtig ø, men der er tale om et meget sumpet område som indtil 1900-tallet var svært farbart. Vadehavsoen Wangerooge er et andet eksempel. Her var en dialekt af østfrisisk – nært beslægtet med dialekten i Saterland – det primære talesprog frem til midten af 1800-tallet. I 1855 blev øen dog ramt af en kraftig stormflod, og langt de fleste øboer blev evakueret til fastlandet. Dette førte hurtigt til at det lille frisiske sprogsamfund gik i opløsning og skiftede til tysk, og i løbet af kun få generationer var Wangerooge-dialekten

uddød. I 1890 var der kun ca. 30 talere tilbage, og i 1920'erne var der ikke mere end en håndfuld. Det sidste skriftlige vidnesbyrd på dialekten stammer fra 1935.

Dansk og frisisk i kontakt

Det oprindelige frisiske sprogområde er altså gradvis skrumpet ind siden middelalderen, og samtidig er de tilbageværende frisiske sprogsamfund blevet adskilt fra hinanden. Dette kan man på den ene side betragte som en trist historie om en lille sprogfamilies tilbagegang; på den anden side viser det frisiske eksempel også at mindretalssprog godt kan holde stand under de rette betingelser. Samtidig er frisisk også mægtig interessant fra et sprogvidenskabeligt perspektiv.

Som nævnt ovenfor har de tre frisiske hovedgrene gradvis udviklet sig til selvstændige sprog – vest-, øst- og nordfrisisk – og inden for disse er der igen ret markante dialektforskelle. Ved at studere ligheder og forskelle mellem de forskellige sprog og dialekter kan

Nogle låneord fra dansk i Sylt-nordfrisisk

aast ›ost‹
 dreeng ›dreng‹
 ek ›ikke‹
 em ›øm‹
 jööl ›jul‹
 köör ›køre‹
 sesken ›søskende‹
 sjürt ›skjorte, trøje‹
 ök ›øg, hoppe‹

man blandt andet sige noget om deres historiske kontakt med hinanden og med andre sprog. Her er særlig nordfrisisk spændende fra en dansk synsvinkel, idet der igennem flere århundreder var tæt kontakt mellem nordfrisiske og danske dialekter, først og fremmest sønderjysk. Denne kontakt viser sig blandt andet i en lang række låneord fra dansk i nogle af de nordfrisiske dialekter; se nogle eksempler fra Sylt-dialekten ovenfor. Derudover er der også en række grammatiske fælles-træk mellem nordfrisisk og dansk som menes at være et resultat af sprogkontakt. Blandt andet har nordfrisisk en udstrakt brug af retningspartikler i udtryk som *ap tu Denemark* ›op til Danmark‹ eller *ütj uun guard* ›ud i haven‹ (eksempler fra Föhr-dialekten).

Det antages at mange af de danske låneord og grammatiske konstruktioner i nordfrisisk har deres baggrund i et sprogskift: På et tidspunkt i middelalderen må en del af den dansktalende befolkning være gået over til at tale frisisk, og de har så at sige taget elementer af deres danske grammatik

og ordforråd med sig; noget lignende kendes fra andre eksempler på sprogskift rundt om i verden. Omvendt lader der til at have været væsentlig mindre nordfrisisk påvirkning af sønderjysk, mens begge sprog til gengæld udviser mange træk som må skyldes påvirkning fra nedertysk. Mange aspekter af denne sprogkontakt er dog ikke undersøgt til bunds. Desuden mangler en del af de øst- og nordfrisiske dialekter stadig grundlæggende beskrivelser. Her er der altså flere spændende opgaver der ligger og venter på fremtidige sprogforskere.

Sune Gregersen
 ph.d., postdoc,
 Institut for Skandinavistik, Frisistik og
 Almen Sprogvidenskab (ISFAS),
 Kiels Universitet



Figur 3. Kort over de frisisktalende områder i Holland og Nordtyskland i dag (de brune områder) og i middelalderen (de grå områder). Som det ses, er Saterland i Tyskland den sidste rest af et oprindeligt meget større østfrisisk område. Illustration: Wikimedia Commons, modificeret af Bo Nissen Knudsen.

Jubilæumssprogviden

Her har du en jublende Sprogviden. I mange tilfælde kan man finde svaret på spørgsmålet ved at bruge registeret på måløgmæle.dk/register.html og derigennem finde den artikel, der i sin tid behandlede emnet. Resten af svarene kan ses på side 24 i dette nummer.

1. Hvad er den etymologiske forklaring på mærket *Kodak*? Se nr. 11:2 (1986) s. 15.
2. Var *Kindertagestætte*, *Broiler* og *Kaufhalle* særlige østtyske ord under den tyske deling 1945–1990? Se nr. 19:3 (1996) s. 6–10.
3. Hvordan skrev Benny Andersen ordene *hoved* og *havde*?
4. Fik daværende undervisningsassistent Klaus Kjøller (foreløbig, med udgangspunkt i marts 2024) ret i sin profeti fra *Mål og Mæles grundlæggelsesår* (nr. 1:2 s. 25) om, at vi aldrig vil komme til at høre eller læse bataljer mellem politikere og journalister som denne FIKTIVE mellem journalist(!) Uffe Ellemann Jensen og politiker Poul Hartling?
 - Tag nu og hold op med at hælde vand ud af ørerne, Hartling!
 - Klap din flabede kæft i, Ellemann!
5. Hvad betegner slangordet *tango-rabat*, som der spørges til i nr. 7:4 (1980) s. 5–6?
6. Hvad var *Det hemmelige mantra* i 50'ernes drengegymsium? Se nr. 41:3 (2020) s. 7–8.
7. Hvilken bredt favnende lingvistisk disciplin blev introduceret i nr. 7:3 (1980) s. 10–17? Den moderne version af disciplinen interesserer sig for »psykologiske problemstillinger med afgørende betydning for sprog og forståelse«.
8. Hvad kalder man den del af fortiden, om hvilken der ikke findes bevarede samtidige skriftlige kilder?
9. Hvilken stærkt udbredt sprogfejls type blev behandlet af Carsten Elbro i 2006?
10. Hvilken sprogrelateret forening introducerede sig selv i nr. 7:2 (1980) s. 15–16 og fik tørt på af en læser i nr. 7:4 (1980) s. 29–31?
11. Hvilken tekstgenre behandlede artiklen »Et godt spørgsmål« i nr. 29:3 (2006) s. 12–17, som bl.a. kom ind på *Jeopardy* og *Bezzewizzer*?
12. Om hvilke og hvis navne handler en artikel i nr. 34:4 (2011) s. 6–10 med titlen »Om brystmælk og sommerfugle«?